

Könet brinner fortfarande

JUDITH BUTLERS *GENUSTRUBBEL* publicerades 1990 och har under de senaste decennierna blivit standardlitteratur för feministiska läsekretsar. Hennes bok handlade framför allt om feminismens inneboende heterosexism och kritiserade även den lesbiskt inriktade identitetspolitik som dominerade 1980-talets identitetspolitiska debatter (Butler 1990a; Kotz 1992).

I förordet till nyutgåvan av *Genustrubbel* 1999 skriver Butler att hon inte kunnat ana att boken skulle få en så vid läsekrets. Inte heller kunde hon förutse att *Genustrubbel* skulle komma att beskrivas som en provocerande intervention i feministisk teori för att då inte tala om att boken skulle komma att betraktas som en queerteoretisk nyckeltext. Vid författandet av *Genustrubbel* uppfattade Butler sig som motståndare till vissa feministiska inriktningar samtidigt som hon ansåg att boken hörde hemma inom feminismen (Butler 2007, 21).

Genustrubbel är enligt Butler (2007, 21) ett verk i den immanenta kritikens tradition, ”vars syfte är att åstadkomma en ingående granskning av den grundläggande vokabulären hos den tankeriktning som den tillhör”. Hon menar att det alltså förblir befogat att utöva en sådan kritik och att skilja mellan självkritik, som kan göra rörelsen mer demokratisk och inkluderande, och en kritik som försöker upplösa den helt och hållet (Butler 2007, 21).

Det har skrivits, och kommer även i fortsättningen att skrivas, mycket om *Genustrubbel*. Jag tänker lyfta fram tre aspekter som varit betydelsefulla för mig. För det första är det tanken om genusgörandet, som den otympliga översättningen av *doing gender* heter på svenska. För det andra har Butlers tankar om genusfigurationers performativt-teatrala karaktär varit inspirerande för mig och för det tredje är Butlers försök att ringa in det mänskliga, vem får kalla sig och de facto vara en människa, varit en intellektuellt stimulerande tankeövning. Det möjligt-mänskliga är en fråga som utgör den röda tråden i Butlers författarskap, om det nu finns en enda röd tråd i hennes verk.

Tolkningsmöjligheterna av Butlers texter är förstås många. Så länge det funnits filosofiska och andra texter har det också funnits behov att tolka dessa verk, att lägga ut texten om texter. Min ingång är personlig och handlar om de aspekter som jag funnit tilltalande. Självklart finns det en mängd andra ingångar och möjligheter att läsa *Genustrubbel* och Butlers övriga produktion. Varje gång jag öppnar en ny bok av Butler eller läser någon av hennes artiklar dyker det upp nya infallsvinklar. Det hör aktiva läse- och läroprocesser till att upptäcka hur nya positioner intagits och hur förståelsehorisonten därigenom blivit en smula förändrad. Jag återvänder avslutningsvis till några av de infallsvinklar som varit inspirerande för mig.

Att göra genus

Performativitet och performance är två nyckelbegrepp som Butler förde in i feministisk teori. Användningen av dessa begrepp har förorsakat en hel del förvirring och Butler (2007, 28) skriver att mycket av hennes arbete efter publiceringen av *Genustrubbel* har ägnats åt att klargöra och revidera den performativitetsteori som hon skisserade i boken.

Med begreppet performance avses vanligen en konstnärlig genre, någon form av prestation eller en intervention som förändrat något. Det rör sig om tanken att människor inte passivt återspeglar världen utan aktivt bidrar till att skapa den, något som i grunden är en marxistisk tanke. Den performativa vändningen i feministisk teori bottnar i intresset för ett processinriktat angreppssätt som i feministisk tradition ställer frågor

om genus som social och politisk praktik, men har sin utgångspunkt främst i språket snarare än i kroppen. Butler (2007, 29) understryker att även om *Genustrubbel* inte besvarade frågan om huruvida kroppens materialitet helt och hållet är konstruerad, har den frågan stått i fokus för mycket av hennes senare arbete.

I *How to Do Things with Words* från 1956, skiljer filosofen J. L. Austin (1975) ut konstativer (konstaterande) från performativa uttalanden. Ett konstativ är en mening som beskriver något, alternativt presenterar fakta, sanna eller falska. Performativer omfattar däremot inte aspekten sant eller falskt. De är talakter där ord inte endast uttalas utan där det samtidigt görs något med dessa ord. Austin (1975, 22) riktade uppmärksamhet mot utomlingvistiska aspekter, den sociala världen. Att använda språket är att tänka. I samma ögonblick som människor formulerar meningar i tal eller skrift, reflekterar vi över ordens innebörd. Butler menar i Austins anda att performativa talakter inte endast kan genomföras språkligt utan framför allt genom den upprepning som exempelvis accessoarer, kläder, gester och rörelser utgör.

Butler menade i en intervju redan 1992 att det fanns (och finns) ett sätt att misstolka henne. Dessvärre har den ofta blivit den rådande läsningen av *Genustrubbel*. Denna tolkning har en följande dramaturgi: Du går upp på morgonen, öppnar din garderob och väljer ut de kläder som fungerar för det genus du vill iscensätta i dag. Alltså, idén om att kunna välja genus som människor väljer klädesplagg och därmed vara herre över alla de strukturella frågor som är förknippade med genusdiskursen (Kotz 1992; Rosenberg 2012, 192).

”Om genus är konstruerat, skulle det då kunna konstrueras annorlunda, eller innebär dess egenskap av konstruktion någon form av social determinism som utesluter möjligheten att påverka och förändra”, frågar Butler (2007, 57). Hennes poäng är att formationen av subjekt och människor föregås av tanken att genus ska framställas på ett särskilt sätt. Genus är därmed varken ett fritt val eller något frivilligt. Butler tar avstånd från en sådan uppfattning och menar tvärtom att performativitet baserar sig på upprepning och handlar ofta om en förtryckande och smärtsam upprepning av genusnormer. Det handlar inte om frihet utan

tvärtom är det frågan om hur människan ska agera i denna fälla som hon ofrivilligt hamnat i.

Att göra genus (*doing gender*) hänvisar till en genuskonstruktionistisk teoretisk tradition som går ut på att kön skapas i mellanmännisklig kommunikation och i ständigt pågående förhandlingar om dess betydelser. Genus måste ses som en process, något vi "gör", snarare än något vi "har" eller "är" (West and Zimmerman 1987; se även Lykke 2008).

Butlers utgångspunkt är, i den marxistiske teoretikern Louis Althusserns anda, att se genus som en interpellation, något som tillskrivs människorna och det som skiljer henne från West och Zimmerman är tanken om den heterosexuella matris som beteckning på de raster av kulturell begriplighet varmed kroppar, genus och begär naturaliseras. Som inspirationskällor har Butler här använt sig av Monique Wittigs begrepp det heterosexuella kontraktet och även i viss mån Adrienne Richs begrepp den obligatoriska heterosexualiteten:

för att karakterisera en hegemonisk/diskursiv epistemologisk genusmodell som utgår från att kroppars koherens och begriplighet med nödvändighet förutsätter ett stabilt kön som uttrycks genom ett stabilt genus (med maskulinitet som uttryck för man och femininitet som uttryck för kvinna) som definieras oppositionellt och hierarkiskt genom heterosexualitetens tvingande praxis. (Butler 1990a, 151, not 6a; 2007, 236–1, not 6)

I förordet till *Genustrubbel* från 1999 berättar Butler att hennes tanke att sexuella praktiker har makt att destabilisera genus uppstod ur läsningen av Gayle Rubins essä "The Traffic in Women" och därmed försökte Butler visa att normativ sexualitet befäster normativt genus. Butler skriver:

Kort sagt: att vara kvinna är enligt detta perspektiv att fungera som en sådan inom det dominerande heterosexuella systemet, och den som ifrågasätter detta system förlorar kanske något av känslan att vara förankrad i ett kön. Jag tror att detta är den första formuleringen av "genustrubbel" i min text. (Butler 2007, 25)

Översatt till vardagssvenska innebär detta att det finns en kardinalregel för genus: kvinnor och män bör genast kännas igen och skiljas åt. Begripliga kroppar innebär den sociala och kulturella förmågan att läsa, uppfatta och tolka kroppar som genuskorrekt heterosexuella och därmed begripliga eller sortera bort de obegripliga och ofta queera kroppar som inte vid första ögonkastet kan identifieras som fattbara. För att kunna mejsla fram dessa begripliga kroppar måste används antingen symboliskt eller konkret våld. De som vägrar att inordna sig stöts ut som obegripliga. Den kroppsliga begripligheten är därmed ett normsystem som regleras genom den heterosexuella matris som bottnar i homofobi och producerar den heteronormativa kroppsliga begriplighet som samhället tycks behöva.

Denna användning kommer nära definitionen av heteronormativitet som ett antagande att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. Heteronormativitet omfattar institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande. Allt detta sammantaget gör att det är heterosexuell normativitet som skapar och befäster genus och inte tvärtom (Butler 1990a; Mortensen 2007, 19).

Dragshow och teatralitet

En av Butlers tidiga texter "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory" publicerades i teatervetaren Sue-Ellen Cases antologi *Performing Feminisms: Feminist Critical Theory and Theatre* år 1990 (Case 1990). I denna antologi medverkade flera betydelsefulla nordamerikanska feministiska teatervetare som Jill Dolan, Elin Diamond, Janelle Reinelt samt film- och litteraturvetaren Teresa de Lauretis. Tankar om genusgörandet och *performing gender* var något som diskuterades och i antologibidragen ställdes frågan om relationen mellan performans på scenen och i verkligheten. Jag har senare haft möjligheten att diskutera scenkonstens betydelse för Butlers genus-teori med henne själv och hon angav då teaterforskningen som en av sina tidiga inspirationskällor. Butler menar att akademiker har mycket att lära sig av exempelvis performance, teater och bildkonst (Kotz 1992).

Det är givetvis svårt att bedöma hur djupgående Butlers intresse för teatrala uttryck är, men dragshowen är en prioriterad metafor i *Genustrubbel*. Det beror på draggenrens tradition av genustransformationer på skiftande geografiska platser, i olika historiska tider och varierande kontexter. Dragshow är per se teatral och har genusmångtydighet som arbetsmaterial. Butlers genusteori förknippades under 1990-talet med genusimitation och den subversiva parodin, som var ganska vanliga postmoderna strategier. Butler har senare understrukt att hon försökt göra kopplingen mellan makt och genus tydligare genom att synliggöra normativiteten genom en smärtsam ironi, något som sammanhänger med det faktum att vi själva är delaktiga i denna form av maktutövning (Kotz 1992; Butler 2007, 22–47). Hon skriver i inledningen till nyttgåvan av *Genustrubbel*:

[A]vsikten med denna text är inte att hylla drag som uttryck för ett sant och förebildligt genus (även om det viktigt att motsätta sig det förringande av drag som ibland förekommer), utan att visa att det naturaliserade genusbegreppet fungerar som en föregripande och våldsamt begränsning av verkligheten. (Butler 2007, 36)

Frågan om dragshowens och teatralitetens politiska status kan och bör diskuteras. Det är långt ifrån så att alla former av genusimitationer fungerar så effektivt. Drag och cross-dressing uppfattades på 1990-talet som ett subversivt och teatralt paradigm, men som sedermera också blivit ifrågasatt. Kort sammanfattat kan teatralitet (när begreppet används utanför scenkonsten) definieras som teaterliknande sociala och kulturella fenomen. I kritiken av dragshowen har det varit vanligt förekommande att den som genre anses bekräfta det den önskar kritisera snarare än ifrågasätta. Imitationer av heterosexualitet leder inte automatiskt till något omstörtande, de måste kunna erbjuda något i stället för de maktstrukturer de imiterar. Det finns inga enkla sätt att komma undan makt eller bestämma vad som är subversivt eller inte. Det beror på sammanhanget. Det subversiva är summan av oförutsedda komponenter som kan operationaliseras i vissa situationer, menar Butler (Kotz 1992). Tvivelsutan

är kontexten avgörande samtidigt som jag måste försvara dragtraditionen som, alla kritiska röster till trots, stridit för genusmångtydighet. Någonstans finns det även hos Butler en klockarkärlek för denna genre.

För egen del har jag alltid varit förtjust i drag, förklädnader och genusförvirring, något jag skrivit om bland annat i boken *Byxbegär*. Det finns en egen och fascinerande tradition för de så kallade byxrollerna (kvinnor i manskläder) i europeisk teater, opera och litteratur som inte liknar den för män i kvinnokläder. Byxrollsrepertoaren bestod till en början av de roller som ursprungligen skrivits för kastratsångare, men vilka successivt övertogs av både kvinnliga och manliga sångare. Ibland sjunger byxrollsframställare regelrätta mansroller som Mozarts Cherubino (*Figaros bröllop*) och Richard Strauss Octavian (*Rosenkavaljeren*), medan till byxroller räknas också roller som Beethovens Leonora (*Fidelio*) som egentligen ska föreställa kvinnor, men vilka tillfälligt klär ut sig till pojkar/män. Butlers *Genustrubbel* var en av inspirationskällorna till *Byxbegär* då det begav sig.

En annan teatral aspekt Butler uppmärksammade på 1990-talet var demonstrationskulturen, något hon senare kommit tillbaka till i texter som "Bodies in Alliance and the Politics of the Street" (Butler 2011). Den aktivism och demonstrationskultur som utvecklades runt aidsfrågan på 1980-talet och i början av 1990-talet överskred teatralitetens gränser då det handlade om liv och död. Det är, enligt Butler, viktigt att inse att speciellt unga människor var särskilt intresserade av den teatrala militanism som då öppnade sig med aktivistorganisationer som ACT UP och Queer Nation (Kotz 1992). Dessa aktivistgrupper försökte på olika sätt göra identitetspolitiken mindre central i sina politiska projekt och de använde sig av teatrala och performanceinspirerade inslag i aktionerna. Det var alltigenom ett strategiskt val. Butler menar att det fanns något viktigt och angeläget i queeridén som började sprida sig över världen i slutet av 1980-talet även om det var svårt att förutse att queerbegreppet och queeraktivismen skulle sprida sig så vitt som hon hade tänkt sig (Kotz 1992).

Butler anser att genus alltid handlar om någon form av akt eller roll, att iscensätta något eller någon. Denna genusakt innebär en form av imitation av ett ideal. På denna punkt följer hon Jacques Lacan genom

att inse att ingen någonsin kan uppnå den symboliska positionen av kvinna eller man, och att det är just detta som definierar dessa positioner som symboliska. De är obebodda och ouppnåeliga. Trots detta har de en oerhörd makt över människor. Butler betonar att det inte räcker att avslöja det ouppnåeliga i detta ideal, utan idealet måste förändras, plockas isär och skapas på nytt. Här skiljer hon sig från Lacan. För honom förblir positioner oföränderliga. I Butlers tankevärld finns det hopp, trots allt.

Det mänskliga

Judith Butler presenterar i *Genustrubbel* en radikal och politiskt långtgående teori om genusidentiteter som godtyckliga konstruktioner. Hon är inte den enda som diskuterat frågan, men i *Genustrubbel* reagerade hon framför allt på ett psykoanalytiskt färgat könsskillnadstänkande i feministisk teori. Butler ville att den traditionella feminismen skulle överge tanken på en subjektivitet baserad på biologisk könstillhörighet. Hennes önskan har varit att låta feminismen formeras på ett nytt och mer inkluderande sätt. På så sätt skulle det mänskliga också utvidgas till att omfatta flera än vad tidigare varit fallet.

I sina senare böcker har Butler fördjupat analysen av det mänskliga och *Genustrubbel* banade vägen för denna analys. Identiteter som framstår som enhetliga och stabila består i själva verket av många olika komponenter. Butler har sedermera adderat rasifieringen till sin analys av genus och sexualitet, samt tanken om hur dessa är inflettade i varandra, alltså det vi till vardags kallar intersektionalitet, även om Butler inte använder den termen. På sitt sätt ställer hon den intersektionella frågan om hur sexualitet utformas genom rasifiering och vad det innebär att förstå sin egen sexualitet som rasifierad. Denna teoretisering av identitetskategorier betyder att det ska vara möjligt att undergräva, störa och vägra dessa kategorier. Butler ser melankolin som en potentiellt subversiv kraft snarare än någon form av lidande, trots att den saknar autonomi och är beroende av de negativa definitioner och begränsningar som omvärlden tvingat på de marginaliserade människorna (Butler 1997; Salih 2004, 9–10).

I Butlers genealogiska teori hamnar subjektet, som varken har någon början eller slut, i konflikt och definierar sig självt mot andra subjekt och existerande maktregimer genom processer som involverar förlust och melankoli. Det är Butlers syntes av en Michel Foucault-inspire-rad och psykoanalytisk tillämpning av G W F Hegels subjektteori om människan som en performativ och melankolisk varelse som antar sin sociala identitet inom, snarare än utanför, existerande maktstrukturer. Genusmelankolin knyts hos Butler till den heterosexuella matris som inte tillåter kulturen att sörja förlusten av homosexuell kärlek. Den heterosexuelle mannen blir den "man" han aldrig älskat och följaktligen aldrig behövt sörja på samma sätt som den heterosexuella kvinnan blir den "kvinna" hon varken behövt älska eller sörja. I motsats till uppfattningen om sexualitet som någonting som sägs uttrycka genus borde genus snarare förstås utifrån vad som förblir oartikulerat i sexualiteten (Butler 1997, 132–50).

Butlers syfte är att på sikt att förändra de normer som begränsar definitioner av det "mänskliga" till att omfatta tidigare uteslutna grupper. På så sätt fortsätter hon att agera i en identitetspolitisk tradition även om hon vill komplicera och ifrågasätta identitetspolitiken.

LHBTQ-personer, rasifierade människor och andra som utesluts från definitionen av det mänskliga har varit (och är) utvisade och hänvisade till "den sociala dödens extra-normativitet" (Salih 2004, 3). Butler är fullt medveten att heteronormativitet inte är den enda normativiteten som styr definitionen av det möjliga. Med det möjliga menar Butler det möjligen "mänskliga", alltså möjliga konfigurationer av den sociala världen och möjliga former för görandet. Svaret på frågan vad det innebär att vara människa kommer ofta lite för lätt med en suck av typen "låt oss bara vara människor" trots att definitionen av vem som får kalla sig för en människa med nödvändighet alltid innebär uteslutningar (Salih 2004, 3).

I sitt projekt om det möjligt mänskliga har Butler anslutit sig till en tradition av framför allt kontinentaleuropeisk filosofi, fenomenologi, psykoanalys, marxism och feministisk teori. Av de franska tänkare har det främst varit Michel Foucault som fungerat som en ständig samtals-

partner för Butler och i sina tidiga essäer om genus och sexualitet hade hon Simone de Beauvoirs existentialistiska feminism som utgångspunkt. I förordet till *Genustrubbel* från 1999 skriver hon att boken är rotad i det som i USA kallas fransk teori (*French theory*), inkluderande Monique Wittig, Julia Kristeva och Luce Irigaray tillsammans med lacaniansk psykoanalys med tillägg av Louis Althusser's interpellationsteori och J. L. Austins talaktsteori.

Alltmedan människor lever mitt i det okända förordar Butler ett icke-våldsamt och etiskt svar på olikheter som bidrar till överskridandet av enkla förenklade kategorier. Som radikala demokratiska metoder undflyr grubbel och kritik medvetet enkla definitioner av det mänskliga (Salih 2004, 2). Butler påminner om att om frihet är det ideal vi hoppas på, måste vi också komma ihåg hur lätt frihetsretorik kan utnyttjas i motsatt syfte i sitt anspråk på att skydda mänskligheten. Hon menar att vi måste ompröva frihet som en betingelse för solidaritet bland minoriteter. Vi borde även inse hur nödvändigt det är att formulera en sexualpolitik som är en genomgripande kritik av krig. Därför kan krig aldrig försvaras med feministiska argument (Butler 2009). Butlers kritik av krig är särskilt betydelsefull för mig därför att hon för in även feminism och sexualpolitik i sin argumentation. Att det i dag finns kvinnor som arbetar som soldater är möjligen ett framsteg för den numerära jämställdheten, men inte för feminismen.

Socialt och kulturellt definierade normer förändras över tiden. Därför fortsätter Butler att utmana ramarna för det sätt på vilket människor talar, tänker och lever. Butler har efter *Genustrubbel* talat och skrivit om människans beroende och "outhärdliga relationalitet" till andra människor och de utdefinierade andra. Det villkorade självets som ett koherent subjekt är alltid beroende av erkännandet av den andra, vilket innebär att, som Butler uttrycker det "vi är från början etiskt inblandad i andras liv" (Butler 1990a; 2000, 26–7).

Butler har på senare tid sysslat mer med frågor rörande etik även om hon också reser varningsflagg kring det nymornade intresse för etiska frågor (Butler 2000, 26–7). De kan lätt uppfattas som en flykt undan politiken, men det är trots allt viktigt att etablera någon form av etisk

grund för vårt handlade. Den kritiska intellektuellas arbete är alltid politiskt. Det innebär att uppmuntra läsaren att inta en kritisk attityd gentemot den värld hen anser sig redan känna. Kritikens syfte är inte enbart för frågandets glädje utan för att utvidga utrymmet för definitionen av det mänskliga. Som genusvetaren Ellen Mortensen (2007, 15) påpekar i inledningen till den svenska översättningen av *Genustrubbel* föredrar Butler en strategi där människor i utgångsläget accepterar att de befinner sig i en redan definierad social och symbolisk ordning som begränsar oss samtidigt som den möjliggör nya existentiella alternativ. Målet måste vara att utmana gränserna för dessa existensmöjligheter.

Avslutningsvis: Butler bortom *Genustrubbel*

Butler konstaterade i början av 1990-talet att hennes position förvirrade många därför att det inte var så lätt att placera henne politiskt (Kotz 1992). Hon vill dock betraktas som en aktivistisk akademiker som realpolitiskt stöder såväl feministiska som sexualpolitiska organisationer, hon engagerade sig i Occupy Wall Street-rörelsen för ett par år sedan och deltar aktivt i frågor rörande relationerna mellan Palestina och Israel. Butler oroade sig redan i början av 1990-talet för den domestisering som queerteorin och feminismen genomgått i akademiska sammanhang. Jag vågar dock påstå att utan universitet och akademiker skulle ett flertal radikala idéer aldrig ha överlevt därför att universitetens institutioner för humaniora och samhällsvetenskap håller den kritiska teorin vid liv. I denna värld hör även Butler hemma med sin utpräglat filosofiska och intellektuella förhållningssätt.

Några exempel på inspiration och nya infallsvinklar från läsningen av Butlers senare verk är hennes syn på vad det innebär att vara kritiskt sekulär. Som icke-troende har jag genom åren utgått från det sekulära som en självklar utgångspunkt, men lärt mig från Butler och postkolonial teori att tillägga ordet kritisk till det sekulära. Normsekulära människor som jag har vant oss vid att betrakta religionen som passé. De religiösa sätten att tänka har dock inte enkelt förkastats utan de har fortsatt sin existens i något förändrad form i vår egen samtid. Som Butler påpekar uppträder även sekularismen i en mängd olika former

av vilka flera är lika problematiska som religiösa dogmer (Butler 2009). Hon menar att ett kritiskt perspektiv på samtiden inte sammanfaller med distinktionen mellan religiöst och sekulärt tänkande utan måste analyseras mer uppmärksammat än så.

Därför måste vi – jag ingår i denna grupp – som betraktar det sekulära valet som något självklart också inse att avskiljandet av striderna för feminism och sexuell frihet från kampen mot rasism och anti-islamiska stämningar utgår från tanken att det inte kan finnas en solidaritet mellan dessa kamper. Butlers poäng är inte att byta ut sexuella friheter mot religiösa utan snarare att ifrågasätta det ramverk som tar för givet att det inte kan finnas någon politisk analys som försöker analysera homofobi och rasism bortom denna uppdelning (Butler 2009).

Under 1990-talets fanns en ängslan att queerforskningen skulle ersätta feminismen. Butler menar att hon aldrig velat ställa feminism mot queerteori, att det aldrig varit hennes intention (Kotz 1992). Även om dessa diskussioner återkommer mellan varven var Butlers intervention nödvändig därför att den svenska feminismen länge lidit av en form av självförhärlikande ("vi är bäst och Sverige är det mest jämställda landet i världen") där en progressiv historia om kvinnors rättigheter positionerat Sverige och det övriga Norden som den geografiska plats där jämställdheten som demokratisk princip formulerats. Avsikten har inte varit att skapa ett underlag för en politik där det görs ett urval av människor som är värda att värdesättas och skyddas. Butler menar att idéer rörande "frihetens" framåtskridande underlättar en politisk splittring mellan progressiv sexualpolitik och striderna mot rasism samt religiös diskriminering. Denna klyvning gör det möjligt att skilja mellan acceptabla och icke-acceptabla invandrare. Stater och öppet rasistiska partier använder sig dessutom av kvinnors och LHBTQ-personers rättigheter som grund för att utestänga icke-européer, i synnerhet människor som misstänkts vara muslimer (Butler 2009).

Detsamma gäller de återkommande diskussionerna om vänsterns relation till identitetspolitik, något som på sistone åter flammat upp även i Sverige. Jag har vid flera tillfällen tagit upp det multisolidariska perspektivet, att de feministiska, sexualpolitiska och antirasistiska per-

spektiven inte behöver verka splittrande. Under senhösten 2014 startade *Aftonbladets* kulturchef en debatt om identitetspolitik och sedan dess har identitetspolitiken åter igen debatterats. Författaren Torbjörn Elensky sammanfattar diskussionen och dess relation till upplysningsarvet i en understreckare i *Svenska Dagbladet*:

Ett problem med vänsterns anammande av de identitetspolitiska idéerna, som blivit allt tydligare i dag, är dessutom att de inte självklart går att förena med marxismen, som visserligen är kritisk mot vår form av borgerlig demokrati, men inte på grund av motsättningar mellan kulturer, subkulturer, etniska grupper, sexuella minoriteter och så vidare, utan på grund av en övergripande historisk motsättning mellan kapitalister och proletärer, ägare och ägda. Det är därför Åsa Lindeborg och andra på den mer traditionellt marxistiskt sinnade vänsterkanten vill motverka de splittringstendenser som uppstår när olika grupper slåss för sina partikulära rättigheter i stället för att alla kämpar tillsammans för grundläggande ändringar i ägandeförhållandena. Identitetspolitik betraktas av klassisk vänster som borgerlig idealism. (Elensky 2015)

Genustrubbel kan betraktas som ett anti-identitetspolitiskt debattinlägg som vill analysera genusstrukturer snarare än att vara alltför kvinnofokuserad i den klassiska kvinnorörelsens anda. Genus- och queerteori samt postkolonial teori, för att endast nämna några kritiska teorier, problematiserar maktförhållanden samt relationer mellan centrum och periferi.

Butler har rätt när hon i *Genustrubbel* konstaterar att det inte möjligt att ställa sig utanför makten, att en sådan position helt enkelt inte existerar. Hon menar att vi är helt och hållet definierade av maktrelationer. Tilläggas bör att dessa maktrelationer inte endast definieras genom ägandeförhållanden utan även av andra intersektioner som genus, sexualitet och hudfärg är några av komponenterna. Jag tror inte att Butler, trots sin kritik gällande identitetspolitik, skulle instämma i idén om att dagens vänster med identitetspolitiken gjort högerens kulturkonserverism till sin, ”att reaktionära nationalist alltmer högljutt använder sig

av i princip samma tankearv, men med motsatta förtecken” (Elensky 2015). Jag finner parallellen skrämmande och orättvis därför att olika former av diskriminering och förtryck är alltid sammanvävda genom att förutsätta och betinga varandra. Identitetspolitiken är ingen okomplicerad väg att vandra, men hur skulle vi i dag kunna förstå världen politiskt utan ett intersektionellt angreppssätt? De marginaliserade är många, de kräver rättvisa och för att komma dit behöver också analysen omfatta den diversitet som dagens sociala rättvisepolitik fordrar.

Hur avancerade teorier vi än kan tillgripa återstår den gråa vardagen med sin realpolitik som är antagligen lika grå som vardagen. Men det är där politiken kommer till och måste levas ut mitt ibland otvättade kläder, matlagning och osnutna ungar. Om det ska bli någon förändring innebär ett liv i det mänskligas tjänst att leva det politiskt. I övrigt finns det inte så många alternativ i strävan efter det allomfattande mänskliga.

TIINA ROSENBERG är professor i teatervetenskap vid Stockholms universitet. Hon är också ordförande för Finlands Konstråd och tidigare rektor för Konstuniversitetet i Helsingfors. Rosenberg var tidigare professor i genusvetenskap vid Stockholms universitet och Lunds universitet, och har skrivit en lång rad böcker om scenkonst, feminism och queerteori. Rosenbergs bok *Ilska, hopp och solidaritet: Med feministisk scenkonst in i framtiden* (2012) är en studie av samtida feministisk scenkonst i Sverige. Hennes senaste bok är *Arvot mekin ansaitsemme: Kansakunta, demokratia ja tasa-arvo [Vi har de värderingar vi förtjänar: Nation, demokrati och jämställdhet]* (2014).

REFERENSER

- Austin, J. L. 1975. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon.
- Butler, Judith. 1990a. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- . 1990b. "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory." I *Performing Feminisms: Feminist Critical Theory and Theatre*, redaktör Sue-Ellen Case, 270–82. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- . 1997. *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*. Stanford: Stanford University Press.

- . 2000. "Ethical Ambivalence." I *The Turn to Ethics*, redaktörer Marjorie Garber, Beatrix Hanssen och Rebecca L. Walkowitz, 15–28. New York: Routledge.
- . 2007. *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*. Översättning Suzanne Almqvist. Göteborg: Daidalos.
- . 2009. *Frames of War: When Is Life Grievable?* London: Verso.
- . 2011. "Bodies in Alliance and the Politics of the Street." European Institute for Progressive Cultural Policies. <http://www.eipcp.net/transversal/1011/butler/en>.
- Case, Sue-Ellen, red. 1990. *Performing Feminisms: Feminist Critical Theory and Theatre*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Elensky, Torbjörn. 2015. "Mörka krafter kan kapa upplysningsarv." *Svenska Dagbladet*, 29 januari. <http://www.svd.se/morka-krafter-kan-kapa-upplysningsarv>.
- Kotz, Liz. 1992. "The Body You Want." Intervju med Judith Butler. *Artforum* november, 82–9.
- Lykke, Nina. 2008. *Kønnsforskning: En guide til feministisk teori, metodologi og skrift*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mortensen, Ellen. 2007. "Inledning." I Judith Butler, *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*, 7–20. Översättning Suzanne Almqvist. Göteborg: Daidalos.
- Rosenberg, Tiina. 2000. *Byxbegär*. Göteborg: Anamma.
- . 2012. *Ilksa, hopp och solidaritet: Med feministisk scenkonst in i framtiden*. Stockholm: Atlas.
- Salih, Sara. 2004. "Introduction." I *The Judith Butler Reader*, redaktör Sara Salih, 1–18. Oxford: Blackwell.
- West, Candace, and Don H. Zimmerman. 1987. "Doing Gender." *Gender & Society* 1.2:125–51.

ABSTRACT

In recent decades Judith Butler's *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990) has become required reading for feminist audiences. The book focuses on the heterosexism inherent in feminism and also criticizes the lesbian orientation that dominated the identity policy debates of the 1980s. In the 1999 preface to the second edition of *Gender Trouble* Butler writes that she could not have imagined that the book would reach such a broad audience, neither could she foresee that it would be described as a provocative intervention in feminist theory and be adopted as a key queer theoretical text. She says that her twofold aim was to make the feminist movement more democratic and inclusive.

Of the many possible interpretations of *Gender Trouble*, this article highlights three aspects of particular contemporary importance: the idea of gender as performance; the performative-theatrical character of gender; and the attempt to understand someone who calls herself/himself, and actually is, a human being. Opening a new book by Butler or studying one of her articles has never failed to stimulate new ideas. Reading her work is a learning process in which one discovers new perspectives and thereby comes to see the horizon somewhat altered.

Keywords: *Gender Trouble*, Judith Butler, performativity, ethics